

наприкінці XIX ст. У 1920-1930-х рр. в А. переїхало чимало українських фахівців, які були задіяні в розбудові його індустрії, зокрема, розвивали нафтовидобуток. Багато українців переселилося до А. в роки Великої вітчизняної війни. За даними радянського перепису 1989 р. в А. проживали 32,2 тис. українців, а за даними азербайджанської статистики станом на 1 січня 2002 р. в країні проживало 29 тис. українців (восьма за чисельністю національна меншина в Азербайджані). Основна частина українців проживає в м.Баку.

А.Ю.Мартинов.

АЗЕРБАЙДЖАНЦІ В УКРАЇНІ. Переселення азербайджанців на територію України зумовлювалося переважно факторами економічного характеру. За переписом 1959, в Україні проживало 6,7 тис., 2001 – 45,2 тис. А., основна частина яких проживала у містах. Найбільше їх мешкає в Донецькій обл. – 8 тис., Харківській – 5,6 тис., Дніпропетровській – 5,6 тис. осіб. Зростання їх чисельності відбувалося найбільш швидко в 1960–1990 – у 5,5 рази.

26,7 тис. азербайджанців вважають рідною мову своєї національності, 9 тис. – російську, 2,3 тис. вільно володіють українською. Нині в 15 областях України діють їхні національно-культурні товариства, у 8 областях – недільні школи з вивчення азербайджанської мови і літератури. Від 1998 у Києві виходить часопис “Голос Азербайджану” (азербайджанською та українською мовами).

Літ.: Етнонаціональний розвиток України: Терміни, визначення, персоналії. – К., 1993; Рудницька Т.М. Етнічні спільноти України: тенденції соціальних змін. – К., 1998.

М.М.Вівчарик.

“АЗОВСЬКЕ СИДІННЯ” 1637-42 – оборона донськими і запорозькими козаками фортеці й міста Азов, захопленого ними у відповідь на спустошливі напади кримських і ногайських татар на російські та українські землі. Від початку облоги в Азові воювали близько тисячі запорожців. У пошуках матеріальної і військової підтримки козаки направили своїх послів до московського царя Михайла Федоровича, який, хоча й співчував учасникам “А.с.”, офіційно відмежувався від їхніх дій, аби уникнути воєнного зіткнення з Туреччиною. Тим часом султан Ібрагим I, дочекавшись завершення війни своєї імперії з Іраном, зосередив під Азовом 240-тисячну армію. Протягом кількох місяців захисники фортеці, кількість яких складала майже 5400 чоловіків (за іншими даними – 14 тис. чол.) й 800 жінок мужньо відбивали численні атаки, завдавши турецькому війську великих

втрат і примусивши його припинити штурм. Із звісткою про перемогу козаки вдруге звернулися до російського уряду, прохаючи прийняти Азов під його владу. Для обговорення цього питання цар скликав у січні 1642 в Москві земський собор, представники якого не змогли дійти одностайної згоди. Водночас від султана надходили погрози розпочати війну проти московського царства. Своє рішення Михайло Федорович висловив у грамоті до учасників “А.с.” – залишити Азов. 18 червня 1642 вони покинули фортецю, зруйнувавши її дощенту.

Літ.: Голобуцкий В.А. Запорожское козачество. – К., 1957; Попов М.Я. Азовское сиденье. – М., 1961; Панащенко В.В. Спільна боротьба запорозьких і донських козаків проти кримських і османських феодалів-завойовників // УІЖ, 1979, №4.

М.М.Варварцев.

АЗОВСЬКО-ДНІПРОВСЬКІ ПОХОДИ 1695-1696 – походи російських військ та українських козацьких полків на турецьку фортецю Азов і пониззя Дніпра під час російсько-турецької війни 1696-1699. З боку Російської держави воєнні дії проти турецько-татарських військ велися у пониззі Дону і Дніпра з метою відкриття виходу в Азовське море, а також, щоб пробитися до Чорного моря. Оскільки Україна постійно зазнавала нападів з боку Османської імперії й Кримського ханства, то українські козаки проявили велике завзяття в цих походах. Навесні 1695 кращі полки російської армії – Преображенський, Семенівський, Бутирський і Лефортові (всього бл. 35 тис. вояків) вирушили на Азов. Але похід виявився невдалим, облога Азова затяглася, і 2 жовтня війська відступили. Водночас 120-тис. російська армія під командуванням Б.Шереметєва та українські козацькі полки на чолі з гетьманом І.Мазепою виступили в пониззя Дніпра. До них приєдналися запорозькі козаки. У липні російські та українські полки успішно штурмували найбільшу нижньо-дніпровську фортецю Казікермен (нині м. Берислав), а запорожці взяли в облогу фортецю Тавань (Мустриткермен). Гарнізони противника змушені були капітулювати. Дві інші фортеці – Асланкермен (Арслан, Орслан) та Мубереккермен (Шагінкермен) – здалися без бою. Взяття укріплень було значною перемогою об'єднаних російсько-українських військ. 1696 Петро I призначив командувачем усіма військами О.Шейна. Головний удар знову спрямовувався на Азов, куди вирушили 10 тис. вояків, що брали участь у здобутті турецько-татарських фортець на пониззі Дніпра. 17 червня під Азов прибули українські козацькі полки – Чернігівський, Гадяцький, Лубенський, Прилуцький та два охотницькі (всього бл. 15 тис. вояків) під командуванням наказного гетьмана Я.Лизогуба. На успіхах військових дій цього року позначилася участь новозбудованого російського флоту, що блокував Азов з моря. В результаті штурму гарнізон турецької твердині в гирлі Дону капітулював. 19 липня в Азов вступили